

УДК 502.13:330.341.1

Прокопенко О.В., Касьяненко Т.В.

Організаційно-економічний механізм управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком

Постановка проблеми. На сьогодні забезпечення динамічного розвитку національної економіки можливе лише на основі активізації інноваційної діяльності, адже розвиток світової і національної економіки відбувається під впливом науково-технічного і технологічного прогресу, що характеризується посиленням інноваційної активності. Економічний розвиток та престиж держави сьогодні вимірюються здатністю до швидкого та ефективного реагування на технологічні зміни шляхом активізації розроблення, впровадження та поширення нововведень. Більш того, з огляду на нагальну потребу збереження вичерпних природних ресурсів постає необхідність формування організаційно-економічного механізму екологічно сприятливого інноваційного розвитку. Визначальними пріоритетами при цьому мають стати розроблення та реалізація державної політики, спрямованої на структурну перебудову національного господарства та впровадження інноваційної моделі екологічно спрямованого економічного зростання.

Попри значну увагу до цієї проблеми поки що не створено ефективного механізму організаційно-економічного механізму управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком.

Метою роботи є удосконалення організаційно-економічного механізму управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком, дія якого була б представлена на макрорівні (рівні держави), мезорівні (рівні регіону) і мікрорівні (рівні окремого суб'єкта господарювання).

Результати дослідження. Будь-який розвиток реалізується через сукупність механізмів. У загальному вигляді, механізм – це система, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності; або внутрішній пристрій машини, устаткування тощо – система певних ланок та елементів, що приводить їх у дію. Механізм описує структуру у дії, тобто характеризує взаємозв'язки між елементами системи, їх внутрішню організацію [1].

У найзагальнішому вигляді господарський механізм є системою організації суспільного господарства. Основними структурними елементами господарського механізму є господарюючі суб'єкти і відносини, які ці суб'єкти встановлюють і підтримують між собою [8].

В економічній науці поняття "господарський механізм" та "економічний механізм" часто ототожнюють. Проте вони хоча і взаємопов'язані, проте не є тотожними. Лише за умови трактування змісту господарського механізму суворо в межах свідомого віддзеркалення економічних законів і форм їх прояву слід говорити про економічний механізм. Економічний механізм, як і організаційно-економічний, є складовою, структурною ланкою

господарського механізму, і включає організаційні та економічні важелі, за допомогою яких можна впливати на виробництво, трудові колективи і т.д. [5].

Фактично, господарський механізм – це економічний механізм, увібраний у правову форму.

Під організаційно-економічним механізмом регулювання інноваційної діяльності Шкільнюк О.М. [9] розуміє систему організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, методів та інструментів, які формують і впливають на порядок її здійснення з метою досягнення очікуваних соціально-економічних та інших результатів.

Автори пропонують організаційно-економічний механізм управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком розглядати як систему організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, методів та інструментів, які впливають на порядок інноваційного розвитку з метою досягнення очікуваних соціо-еколого-економічних результатів.

Організаційно-економічний механізм управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком на різних рівнях (державному, регіональному та рівні підприємства) представлено на рис. 1.

Роль держави є визначальною в ініціюванні перетворення національної економіки і спрямуванні її на екологічно орієнтований інноваційний розвиток.

Державне регулювання та підтримка екологічно спрямованого інноваційного розвитку включає декілька основних блоків. До правового блоку автори відносять врегулювання законодавства у сфері інноваційної діяльності з урахуванням екологічної складової, в тому числі створення законодавчої бази екологічно спрямованого інноваційного розвитку.

Державне регулювання екологічно спрямованого інноваційного розвитку передбачає використання ряду методів. За формами впливу на суб'єкти ринку методи державного регулювання поділяються на дві групи: прямого та непрямого (опосередкованого) впливу.

До методів прямого державного впливу належать наступні [7]:

- визначення стратегічних цілей розвитку економіки та їх відображення в індикативних та інших планах, цільових програмах;
- нормативні вимоги до якості та сертифікації технології та продукції;
- державні замовлення і контракти на поставки певних видів продукції, виконання робіт, надання послуг;
- правові та адміністративні обмеження та заборони щодо виробництва певних видів продукції;
- ліцензування зовнішньоторговельних операцій.

Методи непрямого державного регулювання економічних процесів ґрунтуються переважно на товарно-грошових важелях, визначають правила гри в ринковому господарстві та впливають на економічні інтереси суб'єктів господарської діяльності. Ці методи формують економічний блок державного регулювання екологічно спрямованого інноваційного розвитку. Вони поділяються на заохочувальні (методи позитивної мотивації) та примусові (методи негативної мотивації). До заохочувальних методів належать:

- надання пільгового кредитування екологічно спрямованих інноваційних проектів та програм;

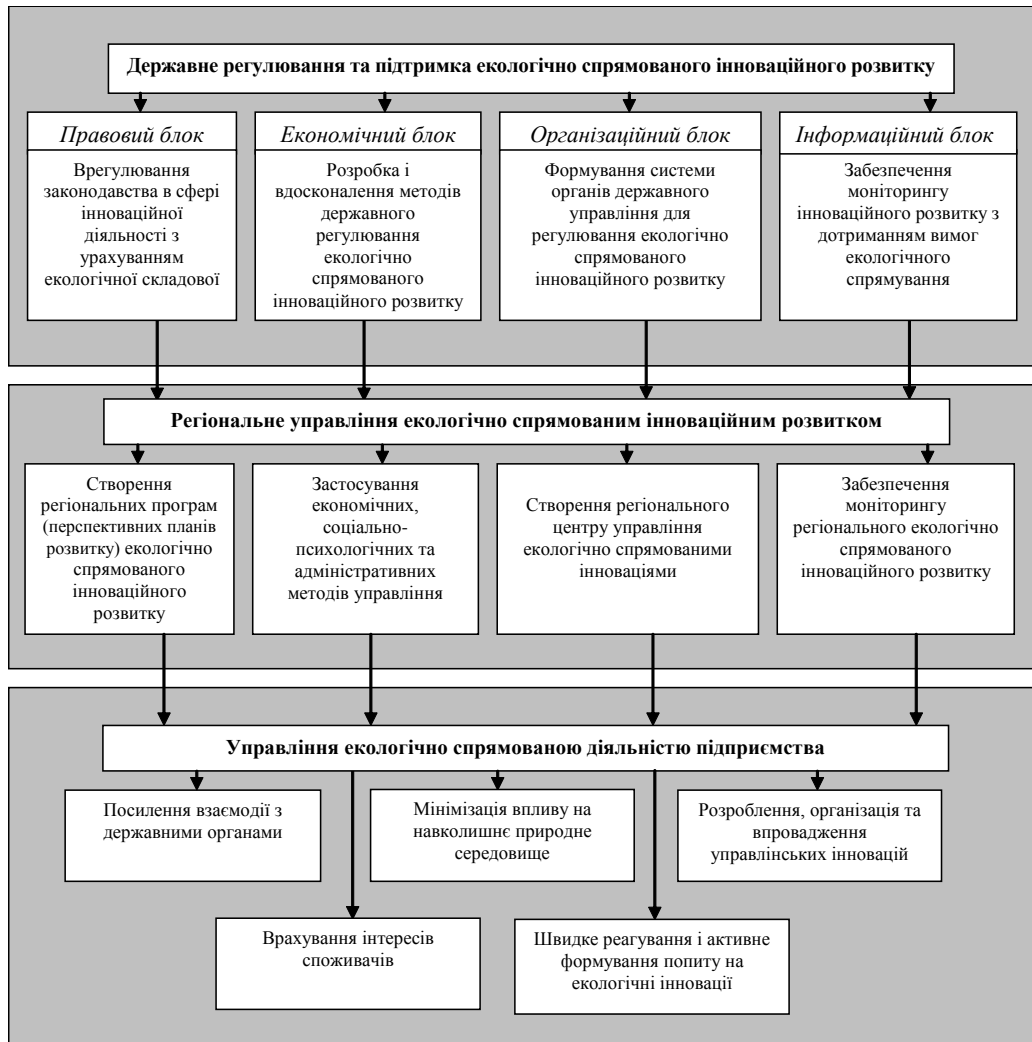

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком (складено на основі [2; 3; 4; 6; 9; 10])

- фінансування екологічно спрямованих інноваційних проектів і програм;
- надання податкових пільг;
- надання субсидій та дотацій, що дозволить підвищити вигідність екологічно спрямованих інноваційних видів діяльності;

- використання премій, винагород, грантів, що надаються на конкурсній основі і сприяють розвитку екологічно спрямованих інновацій;
- диференціація ціноутворення відповідно до екологічного критерію;
- сприяння на ринку виробникам екологічних інновацій;
- використання прискореної амортизації.

Заохочувальні економічні методи спрямовані на створення матеріальної зацікавленості у здійсненні екологічно безпечної інноваційної діяльності та виробництві екологічних інновацій.

До примусових методів належать наступні:

- штрафні санкції;
- цінове регулювання;
- продаж прав на забруднення;
- платежі та збори за забруднення навколишнього середовища та використання ресурсів.

Державне регулювання інноваційної діяльності в нашій країні здійснюється сьогодні наступними шляхами [7]:

- визначення і підтримка пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізація державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захист прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансова підтримка виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримка функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Разом з тим група заохочувальних методів сьогодні в Україні розвинена недостатньо, проте саме їй необхідно приділяти особливу увагу в сучасних екологічних умовах. Серед суб'єктів господарювання має існувати конкуренція за отримання винагород, субсидій, пільг, кредитів тощо. Таким чином, на рівні держави визначального значення набуває створення цільових екологічно спрямованих інноваційних програм, формування пільгової системи оподаткування екологічно спрямованої інноваційної діяльності, збільшення бюджетного фінансування інноваційної діяльності екологічного спрямування, прискорена амортизація.

Надзвичайного значення набуває на сьогодні інформаційний блок, який включає забезпечення моніторингу інноваційного розвитку з дотриманням вимог екологічного спрямування, проведення екологічних експертиз, оцінок впливу.

Регіональне управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком підпорядковане державному управлінню, адже суспільні та державні інститути мають регулюючий та стимулюючий вплив на регіони країни. Управління екологічно

спрямованим інноваційним розвитком на рівні окремого суб'єкта господарювання у свою чергу підпорядковане регіональному управлінню. В той же час спостерігається зворотній зв'язок між зазначеними рівнями у вигляді інформації.

На регіональному рівні зростає роль фінансування екологічно спрямованих інноваційних проектів і програм з регіонального бюджету, субсидіювання за рахунок регіонального бюджету, екологічне страхування, платежі та збори до місцевих фондів забруднення навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів тощо. Також існує адміністративна відповідальність згідно з прийнятими регіональними органами влади рішеннями, регіональними заборонами. Серед соціально-психологічних методів необхідно відмітити пропаганду екологічно чистого виробництва, екологічну рекламу [2].

Сьогодні для українських промислових підприємств нерозв'язаною залишається проблема організації виробництва на основі формування інноваційного потенціалу та забезпечення результативності інноваційного процесу. Отже, постає необхідність пошуку та впровадження відповідних важелів, підходів та методів сучасної організації виробництва на підприємствах, спроможних підвищити їх інноваційний потенціал з урахуванням екологічної складової. Для вітчизняних підприємств постає необхідність створення адекватної системи управління діяльністю підприємства, в тому числі інноваційної та екологічно спрямованої, яка була б гнучкою та швидко пристосовувалась до змін зовнішнього середовища. При цьому надзвичайного значення набуває мінімізація впливу на навколишнє природне середовище. В управлінні екологічно спрямованою інноваційною діяльністю підприємства важлива роль належить стратегічному плануванню, що являє собою аналітичний процес і включає визначення перспективних цілей, ресурсів і їх взаємозв'язок; системі інноваційних стратегій, що являє собою генеральну програму інноваційних цілей, яка включає пріоритети цілей та ресурсів; та забезпечення стратегічного управління [10]. На рівні підприємства для реалізації пріоритетних напрямків екологічно спрямованого інноваційного розвитку необхідне формування і перебудова організаційних структур управління й організаційно-економічних зв'язків; ресурсне забезпечення формування цільових ринків, у тому числі пошук джерел і механізмів ресурсного забезпечення, а також їх оптимальної структури; здійснення контролю за процесами інноваційного розвитку в умовах змін зовнішнього і внутрішнього середовища [3].

Неабияка роль в управлінні екологічно спрямованим інноваційним розвитком належить визначенню ефективності запроваджуваних методів, інструментів, стратегій, підходів.

Крім того екологічно спрямований інноваційний розвиток тісно пов'язаний із соціально-економічною політикою держави, яка через систему методів стимулювання і регулювання здійснює управління формуванням соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Висновки. Організаційно-економічний механізм управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком являє собою багаторівневу ієрархічну систему, що включає макрорівень (рівень держави), мезорівень (рівень регіону) і мікрорівень (рівень окремого суб'єкта господарської діяльності). Дія верхнього рівня зазначеного механізму виявляється через механізми державного регулювання і стимулювання. Ці механізми є зовнішніми стосовно мезорівня та мікрорівня, і певною мірою згладжують і регулюють дії суто

ринкових механізмів. У той же час є і зворотній зв'язок між зазначеними рівнями. Тому їх елементи (механізми) у частині планування, організації, ціноутворення і стимулювання стикаються і частково перетинаються, взаємно доповнюючи при цьому один одного. Удосконалений авторами організаційно-економічний механізм управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком дозволяє у подальших дослідженнях перейти до розроблення критеріально-інформаційної бази управління інноваційним розвитком на різних рівнях.

1. *Економічна енциклопедія* : у 3 т. Т. 2 / [редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
2. *Ілляшенко С.М.* Управління екологічними ризиками інновацій: [монографія] / С. М. Ілляшенко, В. В. Божкова. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 214 с.
3. *Ілляшенко С.М.* Управління інноваційним розвитком: [навч. посібник] / С. М. Ілляшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга»; К. : Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 324 с.
4. *Ілляшенко С.М.* Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління: [монографія] / С. М. Ілляшенко, О. В. Прокопенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2002. – 250 с.
5. *Лебедева Н.Н.* Институциональный механизм экономики и его трансформация в России : дис. ... доктора экон. наук : 08.00.01 / Н. Н. Лебедева. – Волгоград, 2002. – 385 с.
6. *Логутова Т.Г.* Організаційно-економічний механізм управління інноваційним розвитком регіону: автореф. дис... д-ра экон. наук, спец.: 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка / Т. Г. Логутова. – Одеса : НАН України. Ін-т пробл. ринку та экон.-екол. досліджень, 2008. – 35 с.
7. *Організація та управління інноваційною діяльністю*: [підручник] / За ред. проф. П. Г. Перерви, проф. С. А. Меховича, проф. М. І. Погорелова. – Харків : НТУ «ХП», 2008. – 1025 с.
8. *Осипов Ю.М.* Основы теории хозяйственного механизма. / Ю. М. Осипов. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 368 с.
9. *Шкільнюк О.М.* Організаційно-економічний механізм регулювання інноваційної діяльності: автореф. дис... канд. экон. наук, спец.: 08.00.03 - економіка та управління національним господарством / О. М. Шкільнюк. – К. : Науково-дослідний економічний ін-т, 2008. – 18 с.
10. *Шевченко А.В.* Організаційно-економічний механізм управління перспективним розвитком інноваційної діяльності підприємства: автореф. дис... канд. экон. наук, спец.: 08.06.01 – економіка, організація та управління підприємствами / А. В. Шевченко. – К. : Національний авіаційний університет, 2006. – 20 с.

Прокopenko O.V., Kasianenko T.V.

Организационно-экономический механизм управления экологически направленным инновационным развитием

Организационно-экономический механизм экологически направленного инновационного развития рассматривается как многоуровневая иерархическая система, включающая макроуровень, мезоуровень и микроуровень. Авторами предложена система организационных, экономических, правовых, управленческих и регулирующих действий, методов и инструментов, которые формируют и влияют на порядок инновационного развития с целью достижения ожидаемых социо-эколого-экономических результатов.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, инновационное развитие, управление, государство, регион, предприятие.

Прокopenko O.V., Kasianenko T.V.

Організаційно-економічний механізм управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком

Організаційно-економічний механізм екологічно спрямованого інноваційного розвитку розглядається як багаторівнева ієрархічна система, що включає макрорівень, мезорівень і мікрорівень. Авторами запропоновано систему організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, методів та інструментів, які формують і впливають на порядок інноваційного розвитку з метою досягнення очікуваних соціо-еколого-економічних результатів.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, інноваційний розвиток, управління, держава, регіон, підприємство.

Prokopenko O.V., Kasianenko T.V.

Organizational-economic mechanism of environmentally oriented innovation development

There is an organizational-economic mechanism of environmentally oriented innovation development is considered as a multilevel hierarchical system, which includes macrolevel, mezolevel and microlevel. The authors proposed a system of organizational, economic, legal, administrative and regulatory actions, methods and tools that shape and influence the innovative development to achieve the expected ecological and socio-economic results.

Key words: organizational-economic mechanism, innovative development, management, government, region, enterprise.